

ÖZBEK, Emin Erdem (2022). ‘*Yoğurt Sözcüğünün Etimolojisi Üzerine Bir Deneme*’, Oğuz Türkçesi Araştırmaları Dergisi, Sayı: 4, s. 1-11.

Geliş Tarihi: 21.09.2022

Kabul Tarihi: 29.09.2022

YOĞURT SÖZCÜĞÜNÜN ETİMOLOJİSİ ÜZERİNE BİR DENEME*

Emin Erdem ÖZBEK**

ÖZET

Türk kültüründe hayvancılığın önemine bağlı olarak süt ve süt ürünlerinin dikkate değer bir yeri vardır. Bunun bir sonucu olarak da Türk dilinde bu konuyla ilgili zengin bir söz varlığı oluşmuştur. Bu söz varlığı öğeleri başka dillere de geçmiş; özellikle “yoğurt”, Türk dilinin bir verintisi olarak pek çok dilde yer almıştır. Türk dili tarihine bakıldığında *yoğurt* sözcüğünün Eski Türkçeden itibaren metinlerle takip edilebildiği görülür. İlk örneklerine Eski Uygur Türkçesi metinlerinde rastlanan sözcük, çağdaş Türk lehçelerinin pek çoğunda çeşitli fonetik farklılıklarla yaşar. Bazı lehçelerde ise *yoğurt* sözcüğü kullanılmaz, onun yerine başka sözcükler kullanılır. Sözcüğün lehçelerdeki dağılımına bakılarak Oğuzcaya özgü bir unsur olduğu, kaynaklarda dile getirilmiştir. Bu çalışmada, Türk kültüründe önemli bir yeri olan *yoğurt*’un etimolojisi, önceki çalışmalardan da yararlanılarak izah edilmeye çalışılmıştır. Giriş bölümünden sonra sözcüğün tarihî ve çağdaş Türk lehçelerindeki biçimleri gösterilmiş; ardından sözcüğün yapısı ve kökeniyle ilgili bölüme yer verilmiştir. İnceleme sonucunda sözcüğün, *yogur-* “yoğurmak” fiiliyle ilgili olduğu görülmüş; bunun gerekçeleri yapısal ve semantik olarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk dili, yoğurt, etimoloji, morfoloji, tarihî Türk lehçeleri, çağdaş Türk lehçeleri

AN ESSAY ON THE ETYMOLOGY OF THE WORD *YOGURT*

ABSTRACT

Milk and dairy products have a significant place in Turkic culture depending on the importance of the animal husbandry. As a result of this, a rich vocabulary on this subject has emerged in Turkic language. These vocabulary elements have also been transferred to other languages. Especially “yoghurt” has taken place in many languages as a borrowing from Turkic languages. When we look at the history of the Turkic language, it is seen that the word *yogurt* can be followed with texts from Old Turkic. The word, whose first examples are found in Old Uyghur Turkic texts, lives in many modern Turkish languages with various phonetic differences. In some Turkic languages, the word *yogurt* is not used, instead other words are used. Considering the distribution of the word in Turkic languages, it is stated in the sources that it is an element specific to Oghuz Turkic. In this study, the etymology of the word *yogurt*, which has an important place in Turkish culture, has been tried to be explained considering previous studies. After the introduction, firstly the use of the word in historical and contemporary Turkic languages is shown, then the section about the structure and etymology of the word is given. As a result of the

* Bu inceleme daha önce (2019) başka bir çalışma kapsamında hazırlanmış ancak söz konusu çalışma çeşitli sebeplerle sonuca ulaşamamıştır. Eldeki makale, önceki incelemenin genişletilmesi ve ilgili tarihten sonraki yayınların da gözden geçirilmesiyle ortaya çıkmıştır.

** Dr. Öğr. Üyesi; Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, erdem.ozbek@balikesir.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9440-9664>.

examination, it is seen that the word was related to the verb *yogur*- “to knead”; the reasons for this have been tried to be explained morphologically and semantically.

Keywords: Turkic language, yoghurt, etymology, morphology, historical Turkic languages, modern Turkic languages

GİRİŞ

Türk kültüründe önemli bir yeri olan süt ve süt ürünleri doğal olarak dilde de yansımaları bulmuş, Türk dilinde bu konuyla ilgili zengin bir söz varlığı oluşmuştur. Bu kapsamda bir sözcük olan “yoğurt”, Türk dilinin başka dillere verdiği bir sözcük olarak da tanınmaktadır. Türk dilinin eski devirlerinden beri varlığı metinlerle takip edilebilen sözcük, pek çok farklı dilde Türk dilinin bir verintisi olarak yer almaktadır. Sözcüğün farklı dillerdeki biçimleri şu şekilde gösterilebilir:

Farsça *yogurt*, *çoğrat*; Urduca *coğrat*; Arapça *sugrat*, *yôğûrd*; Rusça *yaúrt*, *yagurt*, *yugurt*; Ermenice *yogurd*; Macarca *joghurt*; Romence *iaurt*, *iogrut*; Çekçe *joghurt*; Bulgarca *yogúrt*, *yugúrt*, *yagúrt*, *ugúrt*; Sırpça *jógurt*; İtalyanca *iógurt*, *yoghurt*; Yunanca *ğiaurti*, *yarğúti*; İngilizce *yoghurt*, *yaourt* (Karaağaç, 2008: 930).

Bu incelemede, önceki çalışmalardan da yararlanılarak *yoğurt* sözcüğünün yapısı ve kökeni ortaya konmaya çalışılacaktır. İncelemenin ikinci bölümünde sözcüğün Türk dili tarihindeki yeri ve kullanımları, üçüncü bölümünde çağdaş Türk lehçelerindeki biçimleri gösterilecek; dördüncü bölümde de sözcüğün yapısı ve kökeni tartışılacaktır.

1. Türk Dili Tarihinde “yoğurt”

Yoğurt sözcüğüne ilk olarak Eski Uygur Türkçesi metinlerinde rastlanır. Bu dönem metinlerinde sözcük; *yoğrut*, *yorgut*, *yorgurt*, *yogrot* biçimlerinde görülmektedir (Rachmati, 1930: 169, 45; Rachmati, 1936: 26; Müller ve Gabain, 1931; Himran, 1946: 82; Gabain, 2007: 312; Erdal, 1991: 313):

yoğrutluğ aş “yoğurtlu aş” (Rachmati, 1936: 26)

sağuda yoğrut birle kelürüp “kapta yoğurt ile (beraber) getirip” (Himran, 1946: 82)

... *amarıları kızarmış/temirli çomakların başka/tokışu yoğrutça miyilerin sançışu/yiyürler...*

“... bazıları kızgın/demirli çomaklar ile başlarına/vurarak yoğurt gibi beyinlerini çıkarıp/yerler...” (Tekin, 2019: 128; 241).

Karahanlılar devrine ait eserlerden “Kutadgu Bilig”de sözcük yine *yoğrut* şeklindedir. Sözcük eserde bir kez; eserin, “hayvan yetiştirenler ile ilişkiyi anlatır” bölümünde geçmektedir:

kımız süt ya yün yağ ya yoğrut kurut

yađım ya kiđiz hem erej ewke tut

“Kımız, süt ya da yün, yağ veya yoğurt ve peynir ile / evin rahatını sağlayan yaygı veya keçe hep bunlardan gelir” (Arat, 1947: 446; 1988: 321).

Yine Karahanlılar dönemine ait ve Türk dilinin en önemli kaynaklarından “Divânu Lugâti’t-Türk”te sözcük, *yogrut* ya da *yugrut* şeklinde geçmektedir (Dankoff ve Kelly, 1985: 229;

Ercilasun ve Akkoyunlu, 2015: 985)¹. Kaşgarlı Mahmud tarafından sözcüğe, çeşitli ifadeler içinde yer verilmiştir:

yugrut *uğışdı* “yoğurt mayalandı”; *ol yugrut uğıttı* “o yoğurdu mayalanmaya bıraktı”; *yugrut korlandı* “mayalanmış süt katılaştı”; *suvuk yugrut* “ince sulu yoğurt”; *yugrut koyuldı* “yoğurt katılaştı. Herhangi bir sıvı katılaşırsa yine aynıdır.”; *ol sirkeni yugrutka kattı* “O, sirkeyi mayalanmış süte kattı.” vb. (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2015: 93; 101; 306; 415; 429; 325)

Kıpçak sahası eserlerinde ve bu döneme ait sözlüklerde sözcük *yuğurt*, *yoğurt*, *yağurt*, *yavurt*, *yoğurud*, *çuğrat* biçimlerinde görülmektedir (Toparlı vd., 2007; Argunşah ve Güner, 2015).

kitürdi bir garib ir ol yoğurtı “getirdi bir garip er o yoğurdu” (Karamanlıoğlu, 1989: 42)

Kaçan bir kişi süd uğurlasa, ya kaymak uğurlasa, ya yoğurud uğurlasa, ol kişiniñ eli kesilmez.

“Eğer bir kişi süt çalsa, ya da kaymak çalsa, ya da yoğurt çalsa, o kişinin eli kesilmez.” (Ağar, 1989: 1099).

Türk dünyasında “yoğurt” için kullanılan sözcüklerden biri de *katık*’tır. Çağatay Türkçesinde “yoğurt” için *katıh* (Ünlü, 2013: 592) sözcüğünün kullanıldığı tanıklanmıştır. Yine Kıpçak Türkçesinde de “ekmekle beraber yenilen süt, yoğurt gibi şeyler, katık” anlamında *katık* sözcüğü görülmektedir (Toparlı vd., 2007: 131). Benzer kullanımlara Türkiye Türkçesi ağızlarında da rastlanır.

Eski Anadolu Türkçesinde sözcük, Eski Türkçeden çok farklı değildir: *yoğurt*. Eski Anadolu Türkçesinin önemli eserlerinden “Dede Korkut Kitabı”nda sözcüğün geçtiği yerler, örnek olarak şu şekilde gösterilebilir:

bir külek yoğurt “bir kova yoğurt” (Ergin, 2004: 76)

bağır gibi üginende yoğurtdan ne var

kara şakaç altında gömeçden ne var

“bağır gibi katılaştıran yoğurttan ne var

kara saç altında ekmekten ne var” (Ergin, 2004: 141)

Osmanlı Türkçesinde sözcük *yoğurt* şeklindedir (Redhouse, 1890: 2204, 2215; Toparlı, 2000: 428; Yavuzarslan, 2010: 1334).

2. Çağdaş Türk Lehçelerinde “yoğurt”

Türkiye Türkçesi ağızlarında, standart biçim *yoğurt*’un yanında ikincil olarak *yoord*, *yoort*, *yoğurt*, *yuğurt* (*yuğurtçiçeği*) gibi biçimler görülmektedir (TDK 2009b: 4298, 4300, 4314).

Sözcük; Kırgız Türkçesinde *cuurat* (Yudahin, 2011: 235), Sibiryaya lehçelerinden Yakutçada *suorat* (Pekarskiy, 1925 III: 2348), Güney Sibiryaya Türk lehçelerinden Hakasçada *çoort* (Subrakovoy, 2006: 987) şeklindedir. Oğuz grubu Türk lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde de *yoğurt* biçimi bulunmakla beraber “yoğurt” için kullanılan diğer bir kelime *katık*’tır (Altaylı, 2016: 3649). Yine Türkmen Türkçesinde de *yogurt*’la birlikte *gatık* sözcüğü de bulunur (Kyýasowa, 2015 I: 417; II: 495). Türk dilinin etimoloji sözlüklerinde gösterilen diğer biçimler

¹ Sözcük; Atalay (1985) tarafından “yogurt”; Dankoff ve Kelly (1985) tarafından “yogrut”; Ercilasun ve Akkoyunlu (2015) tarafından “yugrut” olarak okunmuştur. Kullanılan hareketlerden sözcüğün, “yogurt” yerine, “yogrut” ya da “yugrut” şeklinde olabileceği görülmektedir. Eski Türkçedeki biçim dolayısıyla sözcük burada *yogrut* şeklinde olabileceği gibi, sonraki gelişimine bakarak, ünlü daralması yoluyla *yugrut* biçimine de gelmiş olabilir.

şu şekildedir: KırTat. *yoğurt/yoğurt*, Nog. *yuvirt*, Gag. *yuurt*, SYug. *yugurt*, *yogurt*, Özb. ağız. *cugrat*, *curgat*, KarBal. *cuvurt* (Clauson, 1972: 905; Levitskaya, 1989: 207).

Özbek, Yeni Uygur, Kazak, Tatar, Başkurt Türkçelerinde “yoğurt” için *katık* ve fonetik türevleri kullanılmaktadır. Kıpçak grubu Türk lehçelerinden Kazan Tatar Türkçesinde *yoğurt*, Başkurt Türkçesinde *yoğort* biçimleri² görülse de, bu sözcüklerin, söz konusu lehçelere Rusça ya da Türkiye sahası yoluyla geçmiş olma durumları göz ardı edilmemelidir. *Yoğurt* sözcüğünün lehçelerdeki dağılımına bakılarak Oğuz Türkçesine özgü bir unsur olduğu Gülsevin (2010: 71) tarafından dile getirilmiştir.

3. Sözcüğün Yapısı ve Kökeni

Sözcüğün kökeni çoğunlukla *yoğur*-³ fiili ile birleştirilmektedir (Rasanen, 1969: 205; Clauson, 1972: 905; Levitskaya, 1989: 208; Arat, 1997: 428; Eren, 1999: 455-456; Erdal, 1991: 313; Gülensoy, 2018: 945-946; Tietze, 2019: 390). *Yoğurt* sözcüğü, Eski Türkçe *yogun*⁴ ‘kalın’ sözcüğünün köküyle de ilişkilendirilmiştir (Vambery, 1878’den akt. Şirin, 2019: 83; Erdal, 1991: 313; Tekin, 1994: 259).

“Yoğurt” sözcüğünün oluşumunu, *yoğur*- fiilinin anlamlarında arayabiliriz. Türkçe Sözlük’e göre *yoğur*- fiilinin anlamı şu şekildedir: “Katı veya toz durumundaki bir maddeyi herhangi bir sıvı ile karıştırarak hamur durumuna getirmek.”⁵ Sözcüğün Eski Türkçeden beri genel kullanımı; “karıştırmak; hamur hâline getirmek” gibi anlam alanlarıyla ilgilidir. Bunun yanında tarihî sözlüklerde “koyulaştırmak” (Battal, 1934: 91; Yavuzarslan, 2010: 1334), “ezmek, ezilmek” (TDK, 2009a: 4704) gibi anlamlarla da karşılaşılır. Bu kullanımlar; *yoğurma* eylemiyle “koyulaşma”, “yoğunlaşma” durumları arasında bir ilgi kurulduğunu göstermektedir. Şirin’in de (2019: 11) belirttiği gibi, *hamur yoğurmak* da un, su, tuz vs.yi *karıştırıp* kesif hâle getirmekten

² *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*; <https://sozluk.gov.tr/>

³ *Yogur*- “yoğurmak” fiili, Orhun Yazıtlarından itibaren görülen ve sonraki dönemlerle çağdaş lehçelerimizde de seyri takip edilebilen bir sözcüktür. Sözcüğün, *yoğur*-/*yoğur*- okunuşu konusunda farklı tercihler bulunmaktadır (Clauson 1972: 906, Nadelayev vd. 1969: 270, Dankoff ve Kelly 1985: 229, Ercilasun ve Akkoyunlu 2015: 985). Tarihî Kıpçak Türkçesinde *yuvur*-, *yagur*-, *yur*- varyantları görülür. Sözcüğün çağdaş Türk lehçelerindeki biçimleri şu şekildedir: Az. *yoğur*- ve *yoğru*- (Altaylı 2018: 3649; 3647), Türk. *yugur*- (*yoğur*-) (Kyıyasowa vd. II 2016: 506), Kır. *cuur*- (Yudahin 2011: 235), Özb. *yogirmoq* (Yusupova 2018: 653) ve ağızlarında *yoğur*- (Levitskaya 1989: 243), YUyg. *juğar*-, *juğur*- (Necip 2013: 185), Alt. *cuuru*- “sıkmak, dörmek, katlamak” (Naskali ve Duranlı 1999: 66), Hak. *cuur*-/*cuura*- (Naskali vd. 2007: 109), Tuv. *cuur*- (Tenişev 1968: 548-549), Çuv. *şir*- (Bayram 2019: 643).

⁴ Köktürk, Uygur, Karahanlı ve Harezmi Türkçesi metinlerinde sözcük *yogun* şeklindedir. Kıpçak Türkçesinde ise sözcüğün *yogun* biçimiyle birlikte *yogan*, *yogin*, *yovun*, *yiğün* türevleri görülür (Toparlı vd., 2007: 325, 326, 331). Çağatay Türkçesinde *yogun* biçimi yanında *yogan* da görülmektedir (Levitskaya, 1989: 208). Eski Anadolu Türkçesinde *yoğun* biçimi yanında *yovun* görülebilmekte; sözcüğün anlamları “1. Çapça kalın; 2. Sesçe kalın; 3. İri, büyük; 4. Kalınlık; 5. Kaba, sert, şedit; 6. İşe yaramaz; 7. Derinlikçe kalın” şekillerinde verilmektedir (TDK, 2009a: 4630-4634). Eski Anadolu Türkçesinde bu sözcükten türemiş bir hayli sözcük bulunmaktadır: *yoğun gönüllü* “katı yürekli”; *yoğunlamak* “kalınlaşmak”; *yoğunlandırmak* “kalınlaştırmak”; *yoğunlanmak* “kalınlaşmak”; *yoğunlatma* “kemale erdirmek, kalınlaştırmak”; *yoğunluk* “kalınlık”; *yoğunrak* “kalınca”; *yoğun sözlü* “kaba sözlü” (TDK 2009a: 4634-4635). Osmanlı Türkçesinde sözcük yine *yoğun* şeklindedir ve anlamları “koyu, kalın, kesif, sulb; kalın, kaba, galiz; yonulmamış, ham, kaba, terbiyesiz; iri, azim, cesim” olarak gösterilmektedir (Yavuzarslan, 2010: 1334; Toparlı, 2000: 428; Redhouse, 1890: 2215, 2216). Türkiye Türkçesi ağızlarında *yoğun* biçimi dışında *yoğın*, *yovun*, *yuvun* biçimleri görülür ve “kaba, kalın, iri, ağır” anlamlarıyla birlikte “sağlam; koyu; biçimsiz, kısa boylu çirkin, inatçı, ayrı baş çeken; mankafa; beceriksiz; tembel” anlamlarını da taşımaktadır (TDK, 2009b: 4288, 4327). Diğer lehçelerde sözcüğün görünüşleri şu şekildedir: Az. *yoğun* “1. Geniş, şişman, dolgun etli; 2. Kalın (ses); 3. Mec. Kaba, yontulmamış, edepsiz” (Altaylı, 2018: 3647, 3649); Türk. *yogun* [*yoğuyun*] “kalın” (Kyıyasowa vd., II 2016: 495); Özbek *yo’g’on* “kalın” (Yusupova, 2018: 305); Y.Uyg.: *yoğan* “büyük” (Necip, 2013: 469); Kır. *coon* “şişman, yoğun” (Yudahin, 2011: 222); Kaz. *juvan* “kalın, geniş, şişman, tombul” (Koç vd., 2019: 195); KazTat. *yuvan* “kalın; iri, şişman, şişko; kocaman” (Öner, 2015: 595); Başk. *yıvan* “kalın, koyu, yoğun; vücut olarak yapılı, iri” (Özşahin, 2017: 733); Alt. *coon* “şişman, kaba, iri; büyük, kalın; hacimli” (Naskali ve Duranlı, 1999: 64); Hak. *coon* “şişman, kilolu, kaba, iri, büyük” (Naskali vd., 2007: 103); Tuv. *çoon* “kalın, şişman” (Tenişev, 1968: 540); Yak. *suon* “kalın, şişman” (Pekarskiy, 1925: 2346).

⁵ <https://sozluk.gov.tr/>

başka bir şey değildir. Tekin (1994: 259), *yoğurt*'un *yoğurmak*'la yapılmadığını belirterek sözcüğün kökeninin bu *yoğurmak*'a dayanmadığını belirtse de, *yogun* sözcüğünün muhtemel kökü **yog-* ‘kalın veya yoğun olmak’tan türemiş **yogur-* ‘kalın hâle getirmek, kalınlaşmak’ fiilinden meydana gelmiş olabileceğini belirtmiştir.⁶ Gülensoy (2018: 945-946) da sözcüğün etimolojisini **yu-ğ-* “yoğunlaştırmak” + *-(u)r* “kalınlaştırmak” + *-(u)t* şeklinde göstermiştir. *Yoğur-* ve *yoğun* sözcüklerinin tarihî gelişimlerine ve semantik özelliklerine bakıldığında aralarında ilişki kurmak mümkündür. Bu sözcüklerin, **yog-* “yoğun veya kalın olmak” anlamındaki ortak bir kökten türemiş olmaları muhtemeldir (Erdal, 1991: 313). ET *yogun* ‘kalın’ sözcüğünün yapısı kaynaklarda **yog-(u)n* (ESTY IV 209; Erdal, 1991: 303; Gülensoy, 2018: 945) şeklinde gösterilmiştir. Tarihî metinlerde bu *yog-* kökü görülme de, Osmanlı sahası sözlüklerinde *yoğ* “koyu, kalın, kesif” / *yuğ* “kalın, iri, şişman; yüksek, uzun; yüce” ve *yoğ-* “koyulaşmak, kalınlaşmak, donmak” / *yuğ-* “kalınlaşmak, koyulaşmak, yoğunlaşmak, pıhtılaşmak, kesilmek” sözcükleri yer almaktadır (Yavuzarslan, 2010: 1334; Toparlı, 2000: 428; Redhouse, 1890: 2215). Ahmet Vefik Paşa’nın *Lehçe-i Osmânî*’sinde *yoğurt*, “sütün yoğmuşu” şeklinde tanımlanmaktadır. Ancak bu sözcüklerin, *yogun* sözcüğünden ‘geri oluşum’ (*back formation*) yoluyla meydana gelmiş olma olasılıkları Levitskaya (1989: 209)’da dile getirilmiştir.

Yogun sözcüğünün “kalın” anlamı Türk dilinin neredeyse her sahasında bulunmaktadır. Bununla birlikte sözcüğün çeşitli sahalarda “iri; kaba; koyu; ağır; şişman” ve bunun fiil türevleri olarak “kalınlaşmak, kalın hâle gelmek; şişmanlamak; hacmi artmak; büyümek” şekillerinde diğer anlamları da görülmektedir. Genel Türkçedeki *kalın* sözcüğüyle *yogun* sözcüğü arasında Eski Türkçede bir anlam ayrımı bulunmaktadır. *Kalın* sözcüğü, *yuyka/yuvka* “ince” (Türkiye Türkçesi > *yufka*) ile zıt anlamlıyken; *yogun* sözcüğü, *yiñge* “ince” (Türkiye Türkçesi > *ince*) ile zıt anlamlıdır (Clauson, 1972: 622). Bu özellik, Türkiye Türkçesindeki *incelt-* fiilinin bir kullanımını hatıra getirmektedir. Sözcüğün anlamlarından biri; “(sıvıların) akışkanlığını arttırmak”⁷ şeklindedir. Bu da; sıvıların yoğunluk derecesini algılama ve ifade etmede dil mantığında “kalınlık” ve “incelik” kavramlarından yararlandığını göstermektedir. Bu durum; -*yogun* sözcüğüyle ortak kökenine işaret eder şekilde- *yoğurt*’un, *yogur-* fiilinin “kalınlaştırmak, kalın hâle getirmek” ve dolayısıyla “yoğunlaştırmak” anlamıyla ilgisine bir işaret olarak yorumlanabilir. *Yogurt* sözcüğünün ortaya çıkışında, söz konusu süt ürününün meydana geliş şekli de etkili olmalıdır. Bu da; “daha” sıvı hâldeki süt’ün, hâl değiştirerek “daha” katı, koyu hâle gelmesidir. Çeşitli süt ürünlerinin adlandırılışında ürünün oluşum şeklinin etkili olduğu tespit edilmektedir: *kurut* “kurutulmuş süt ürünü”. Ayrıca süt ürünlerini ifade eden sözcüklerin türetilişinde fiilden isim yapı eki {(I/U)-t} dikkati çekmektedir (*suğut* “kesilmiş süttten yapılan peynir”, Kaz. *ırkıt* “ayran”, şubat “deve sütünden yapılmış kımız”; Kıp. *çığıt* “peynir” vb.) (Eren, 1999: 455-456). *Yoğurt* da, bu sıradan bir türetimin sonucu olarak görünmektedir.

Bu verilere göre sözcüğün yapısı *yog-ur-ut şeklinde gösterilebilir:

**yog-*: kalın olmak, yoğun olmak; kalınlaşmak, yoğunlaşmak

-(u)r: Geçişli-ettirgenlik eki (> *yogur-* “yoğurmak; kalınlaşmak; kalınlaştırmak; katı hâle getirmek; yoğun hâle getirmek”)

-(u)t: Fiilden isim yapım eki (> *yogurut* > *yogurt* > *yoğurt*)

⁶ Tekin’in “yoğur-“ fiiliyle ilgili itirazına dayanarak Durukoğlu (2017) tarafından sözcüğün kökenine dair farklı bir öneri getirilmiştir. Durukoğlu incelemesinde, sütün mayalanması anlamında kullanılan “sütü uyutmak” gibi deyimlerden hareketle *yoğurt* sözcüğünün, Ana Türkçe ü- ‘uyumak’ fiilinden geldiğini ileri sürmüştür: ü- > *yu-gur-t* > *yo-ğur-t*.

⁷ <http://www.lugatim.com/s/incelemek>

Sözcüğün tarihî biçimleri, ilk bölümde ayrıntılı olarak gösterilmiş olduğu üzere şu şekildedir: (Uyg., Karah.) *yoğrut*; (Uyg.) *yorgut*, *yorgurt*, *yogrot*; (Kıp., EAT) *yoğurt*; (Kıp.) *yuğurt*, *yoğurud*, *yağurt*, *yavurt*, *çuğrat*.

Sözcüğün çağdaş biçimleri de bir arada tekrar gösterilecek olursa şu şekildedir: (Az., Tür., Türk.) *yoğurt*; (Kır.) *cuurat*, (Hak.) *çoort*, (Yak.) *suorat*, (Özb. ağız.) *cugrat*, (KarBal.) *cuvurt*, (Nog.) *yuvurt*, (Gag.) *yuurt*, Tür. ağız.: *yoord*, *yoort*, *yoğurt*, *yuğurt*

Sözcüğün Türk dilindeki fonetik seyri şu şekilde bir tablo hâlinde gösterilebilir:⁸

*yogurut	>	yogurt (Kıp., EAT, Tür., Az., Türk.)	>	yogrut (Uyg., Karah.)	>	yorgut (Uyg.)	>	yorgurt (Uyg.)
					>	yogrot (Uyg.)		
					>	(~yugrut)	>	çuğrat (Kıp.)
							>	cugrat (Özb. ağız.)
			>	yagurt (Kıp.)	>	yavurt (Kıp.)		
			>	yugurt (Kıp., Tür.)	>	yuvurt (Nog.)		
					>	cuvurt (KarBal.)		
					>	yuurt (Gag.)		
			>	yoort (Tür. ağız.)				
			>	çoort (Hak.)				
>		(*yugurut)	>	cuurat (Kır.)				
>		suorat (Yak.)						

Eski Türkçe biçimi **yogurut* şeklinde tasarlanan sözcük; ilkin *yogur-* fiiline -(u)t ekinin eklenmesi sırasında orta hece ünlüsünün düşmesi ile *yogrut* ya da son ekteki ünlünün düşmesi ile *yogurt* biçimini almış olabilir.⁹ Azerbaycan Türkçesinde *yoğur-* fiilinin bir biçiminin de ‘yer değiştirme’ (*metatez*) sonucu *yoğru-* şeklinde olması, *yogurt* > *yogrut* değişimine örnek teşkil etmektedir.

⁸ Parantez içindeki biçimler, sözcüklerin tanıklandığı lehçeleri göstermektedir; art zamanlılık gayesi taşımaz.

⁹ Eski Türkçede söz konusu ek; Erdal’ın (1991: 310) ifade ettiğine göre, iki heceli, /r/ ile biten türememiş ya da artık türememiş olarak hissedilen sözcüklere eklendiğinde ünlüsünü düşürmektedir: *adırt*, *üdürt*, *egirt* vb. *Yogurt* sözcüğünün de aynı fonetik hadisenin sonucu olarak ortaya çıktığı düşünülürse *yogrut* biçimi, sözcükteki seslerin yer değiştirmesi (*metatez*) yoluyla ortaya çıkmış bir biçim olmaktadır. Eski Türkçede görülen *yalrı-* > *yaltır-* “parlamak, parıldamak”, **ogrıla-* > *ogurla-* “çalmak” gibi biçimler de /r/’nin komşu ünlüyle yer değiştirdiği örneklerdendir (Erdal 2004: 114). Erdal (1991: 310; 313; 725); eğer *yogur-*, -Ur- ekiyle türemiş bir fiilse, *yogrut*’un düzensiz bir biçim olduğunu ifade eder; çünkü -(U)t, /r/ ile biten türemiş tabanlarla birleştiğinde, sadece vokal değil, fiildeki /r/ de kaybolmaktadır: *ölüt* “öldürme, katl, kıyım” < *ölür-* “öldürmek”, *takşut* “dize” < *takşur-*, *yapşut* < *yapşur-* “saplamak, bağlamak, tutturmak” vb. Buna göre *yogrut* için beklenen biçim *yogut* olmaktadır. Bundan hareketle yazar, *yogur-* fiilinin artık türemiş olarak algılanmadığını ve bu nedenle üzerine gelen ekteki ünlünün düşmüş olabileceğini, böylece aslında günümüzdeki *yogurt* biçiminin bir taraftan en eski biçim olabileceğini de ifade eder.

Eski Türkçe *yorgut* biçimi metatez yoluyla, *yogrut* sözcüğündeki /g/ ve /r/ seslerinin yer değiştirmesi ile ortaya çıkmış bir biçimdir. *Yorgurt* biçiminin de bu *yorgut* biçiminden ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

Yogrot biçimi, *yogrut* sözcüğünden ünlü benzeşmesi yoluyla meydana gelmiştir (Erdal, 2004: 90). İkinci hecedeki dar /u/ ünlüsü, ilk hecedeki ünlüyle benzeşerek genişlemiştir.

Kıpçak Türkçesine ait biçimlerden *yugurt*, /o/ ünlüsünün daralması ile ortaya çıkmıştır. *Yogurt* > *yugurt* değişimi Türkiye Türkçesi ağızlarında da görülür. /y/ ünsüzünün etkisiyle daralma Türk dilinde genel olarak görülebilen bir ses olayıdır: ET *yokaru* > Tür. *yukarı*, Az. *yuharı*, YUyg. *jukuri*, Özb. *yukori*; ET *bedük* >> Tür., YUyg. *büyük* vb. Kırgız ve Gagavuz Türkçeleri ile Çağdaş Kıpçak lehçelerinden Karaçay-Balkar ve Nogay Türkçelerinde sözcük bu daralma hadisesine bağlı olarak /u/ iledir.

Kıpçak Türkçesindeki *yağurt* biçimi, Rasanen'e göre *yag* “yağ” sözcüğünden bir bulaşma sonucunda ortaya çıkmıştır (1969: 205). Eski Kıpçakça biçimlerden *yavurt* da bu *yağurt* biçiminden doğmuştur. İki ünlü arasında kalan –g- sesinin –v-’ye dönmesi (*agır* > *avur* “ağır”; *buzagu* > *buzavu*, *buzav*, *buzov* “buzacı”; *soğuk* > *sovuk* “soğuk” vb.) Kıpçak Türkçesinde karakteristik bir ses olayıdır (Karamanlıoğlu, 1994: 16). Çağdaş Kıpçak lehçelerinde de aynı durum görülür: KarBal. *cuvurt*, Nog. *yuvirt*.

Çağdaş Türk lehçeleri arasında, Eski Türkçe sözcük başındaki /y/ sesine karşılık /ç/ bulunduranlar bilinmektedir (Örn. ET *yıl* ~ Tuv., Hak. *çıl* vb.). Yoğurt sözcüğünün çağdaş biçimlerinden Hak. *çoort* bu denklige dayanmaktadır. Tarihî Türk lehçelerinde de benzer fonetik denkliğin bulunduğunu Oğuz Kağan Destanı’ndaki ç-’li biçimlerden anlıyoruz: Örn. ET *yalbar* ~ Oğuz Kağan Destanı *çalbar* “yalvarmak” vb. (Karaağaç, 2018: 222). Tarihî Kıpçak Türkçesinde tanıklanmış olan *çuğrat* biçimi de bu dairede yer almaktadır. Ayrıca Kıpçak Türkçesinde son hecedeki yuvarlak ünlünün düzleşerek /a/, /e/’ye döndüğü örnekler de bulunmaktadır: ET *ölüt* > Kıpçak Türkçesi *ölet* (Karamanlıoğlu 1994: 45). Çağdaş lehçelerde de bu özelliğin sürdüğü görülür: Kır. *ölet*. Tarihî *çuğrat* biçimiyle benzerliği görülen Kır. *cuurat* ve Özb. ağız. *cugrat* biçimleri bu sıradandır.

İki ünlü arasında kalan /g/ ~ /ğ/ sesinin düşme eğilimi dolayısıyla çağdaş lehçeler arasında ikincil uzunluk taşıyan biçimler ortaya çıkmıştır: Kır. *cuurat*, Gag. *yuurt*, Hak. *çoort*, Tür. ağız. *yoort*, *yoord*.

Çağdaş Türk lehçelerine ait biçimler arasında Yakutça biçim dikkat çekicidir. Uzun ünlülere sahip Türk lehçelerinden olan Yakutçada, Ana Türkçeye dayanan uzunluklardan /oo/, diftonglaşarak > /uo/ olmaktadır: *bool-* > *buol-* “olmak”, *yool* > *suol* “yol”, *yook* > *suoh* “yok” vb. Buna ek olarak, ses olaylarına dayanan ikincil uzunluklarda da diftonglaşma görülmekte; /obu/, /ogu/ ses grubu da > /uo/ olmaktadır: *toburğak* > *tuorax* “toprak”, *oğul* > *uol*, *boğuz* > *buos* “boğaz”, *boğum* > *buom* vb. (Kirişcioğlu, 2007: 1234). *Suorat* biçimi; /uo/ diftong ve son hecesinde eke ait ünlüyü koruyarak olmasıyla, *yoğurt* sözcüğünün asli biçimi *yogurut*’a işaret etmektedir. Yakutçadaki biçim, Eren’in (1994: 79) ifadesiyle, sözcüğün Ana Türkçeden beri varlığına işaret eder ve bu durum, yoğurdun, Türklerin ana yurtlarından beri kullandıkları bir ürün olduğuna tanıktır.

SONUÇ

Yoğurt, Türk dilinde varlığı Eski Türkçeden beri tanıklanan ve günümüz Türk lehçelerinde de sahaya göre değişmekle birlikte yaygın olan bir sözcüktür. Dünya dillerinin pek çoğunda da Türk dilinin bir verintisi olarak kendini göstermektedir.

İncelemedeki verilere göre sözcüğün yapısının, daha önce farklı çalışmalarda da dile getirilmiş olduğu üzere, *yoğur-* (< ET *yogur-*) “yoğurmak” fiiliyle ilgili olduğu sonucuna varılmış; bunun gerekçeleri tarihî ve çağdaş tanıklarla açıklanmaya çalışılmıştır. Sözcük, Eski Türkçe *yogur-* ve *yogun* ‘kalın’ gibi sözcüklerin muhtemel kökü **yog-* ‘kalın olmak, yoğun olmak; kalınlaşmak, yoğunlaşmak’ ile ilgili olmalıdır. *Yogur-* fiiliyle “koyulaşmak, koyulaştırmak” eylemleri arasında doğal olarak bir semantik ilişki bulunmaktadır. Ayrıca *yogur-* fiilinin tarihî sözlüklerde “koyulaştırmak” anlamının bulunması; *yogun* ‘kalın’ sözcüğünün zıt anlamlısı olan Türkiye Türkçesindeki *ince* (< ET *yinçge*) sözcüğünden türemiş *incelt-* fiilinin ‘sıvıların akışkanlığını arttırmak’ anlamında kullanılması gibi özellikler, bu ilişkiyi güçlendirmektedir. Yoğurt’un oluşum şekli ve süt ürünlerini ifade eden başka sözcüklerin yapısındaki –t eki de göz önünde bulundurulduğunda, sözcüğün *yoğur-* fiiliyle ilgisi görülmektedir: **yog-* ‘kalın olmak, yoğun olmak; kalınlaşmak, yoğunlaşmak’ > **yog-ur-* ‘yoğurmak; kalınlaşmak; kalınlaştırmak; katı hâle getirmek; yoğun hâle getirmek, koyulaştırmak’ > *yogurut* > *yogurt*. *Yog-* fiilinden ettirgenlik eki {-(-u)r} ve fiilden isim yapım eki {-(-u)t} ile türemiş olan sözcüğün ilk biçimi *yogurut şeklinde olmalıdır. Bazı lehçelerde sözcüğün son hecesindeki eke ait ünlünün korunuyor olması da bunu göstermektedir (Yak. *surorat*).

Sözcüğün lehçelerdeki dağılımına bakılarak Oğuz Türkçesine özgü bir unsur olduğu önceki çalışmalarda dile getirilmiştir. Diğer bazı Türk lehçelerinde *yoğurt* yerine genellikle *katık* ve *ayran* sözcükleri kullanılmaktadır. Buna ek olarak, bugünkü Kıpçak Türkçesinin önemli temsilcileri Tatar, Kazak, Başkurt Türkçelerine ait belli başlı sözlüklerde *yoğur-* fiiline de rastlanmadığını belirtmek gerekir.

Yoğurt’un çok eski bir Türkçe sözcük olduğunu, sözcüğün Yakut Türkçesindeki varlığı kanıtlamaktadır. Yakutçadaki *suorat* biçimi aynı zamanda sözcüğün asli biçimine de işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

- AĞAR, Mehmet Emin (1989). *Kitabu Fi'l-Fıkh Bi-Lisani't-Türki (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ahmet Vefik Paşa (2000). *Lehce-i Osmânî*, (Hazırlayan: Recep Toparlı) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ALTAYLI, Seyfettin (2018). *Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü 2. Cilt*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ARAT, Reşit Rahmeti (1947). *Kutadgu Bilig I – Metin*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ARAT, Reşit Rahmeti (1979). *Kutadgu Bilig III – İndeks*, (Hazırlayan: Eraslan K., Sertkaya O. F. ve Yüce N.), İstanbul: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- ARAT, Reşit Rahmeti (1988). *Kutadgu Bilig II – Çeviri (4. Baskı)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ARAT, Reşit Rahmeti (1997). “*Yoğurt*”, İslam Ansiklopedisi, C: 13, Eskişehir: MEB Yayınları.
- ARGUNŞAH, Mustafa ve GÜNER, Galip (2015). *Codex Cumanicus*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- ATALAY, Besim (1985). *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TAYMAS, Abdullah Battal (1934). *İbnü-Mühennâ Lûgati*, İstanbul: İstanbul Devlet Matbaası.
- BAYNİYAZOV, Ayabek, BAYNİYAZOVA Janar ve KOÇ, Kenan (2019). *Türkiye Türkçesi-Kazak Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- BAYRAM, Bülent (2019). *Çuvaş Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- CLAUSON, Sir Gerard (1972). *An Etymological Dictionary of the Pre-Thirteenth Century Turkish*, Oxford: Oxford University Press.
- DANKOFF, Robert ve KELLY, James (1985). *Compendium of The Turkic Dialects (Dîwân Lugât at-Turk)*, Harvar: Harvard University Press.
- DURUKOĞLU, Gökçen (2017). “Yoğurt” Sözcüğünün Kökenine Dair Bir Deneme”, Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (TÜRKLAD), 1 (2), 100-103.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican ve AKKOYUNLU Ziyat (2015). *Divânu Lugâti 't-Türk (2. Baskı)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ERDAL, Marcel (1991). *Old Turkic Word Formation*, Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- ERDAL, Marcel (2004). *A Grammar Of Old Turkic*, Leiden-Boston: Brill.
- EREN, Hasan (1994). “Yoğurt”, Beşinci Milletlerarası Yemek Kongresi, İstanbul: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- EREN, Hasan (1999). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Ankara: Bizim Büro Basım Evi.
- ERGİN, Muharrem (2004). *Dede Korkut Kitabı I*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- GABAIN Annemarie von (2007). *Eski Türkçenin Grameri*, (Çeviren: Mehmet Akalın) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- GÜLENSOY, Tuncer (2018). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- GÜLSEVİN, Gürer (2010). “Oğuzca Olmayan Türk Lehçelerindeki Oğuzca Unsurlar ve Bunlara Teorik Bir Yaklaşım”, Turkish Studies, 5/1, 57-76.
- GÜRSOY-NASKALİ, Emine vd. (2007). *Hakasça-Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- GÜRSOY-NASKALİ, Emine, DURANLI, Muvaffak (1999). *Altayca-Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- MULLER, Friedrich W. K., GABAIN Annemarie von (1946). *Uygurca Üç Hikâye*, (Çeviren: Süleyman Himran) İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KARAAĞAÇ, Günay (2008). *Türkçe Verintiler Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KARAAĞAÇ, Günay (2018). *Türkçenin Ses Bilgisi*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karamanlıoğlu Ali Fehmi (1994). *Kıpçak Türkçesi Grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karamanlıoğlu Ali Fehmi (1989). *Gülistan Tercümesi (Kitâb Gülistan bi't-Türki)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KOÇ Kenan., BAYNİYAZOV Ayabek ve BAŞKAPAN Vehbi (2019). *Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KYÝASOWA G., GELDİMYRADOW A., DURDYÝEW A. (2016). *Türkmen Diliniñ Düşündürişli Sözlüğü I-II*, Aşgabat: Ylym.
- LEVITSKAYA, L. C. (1989). *Etimologičeskiy Slovar' Tyurkskih Yazıkov (Obshetyurkskie i mejtyurkskie osnovi na bukvi "c", "j", "y")*. Moskva: İzdatel'stvo Nauka.
- MULLER, Friedrich W. K., GABAIN Annemarie von (1931). *Uigurica IV*, SPAW, Berlin.
- NADELYAYEV V. M., NASILOV D. M., TENİŞEV E. R. ve ŞÇERBAK A. M. (Red.) (1969). *Drevnetyurkskiy Slovar'*, Leningrad: Nauka,
- NECİPOVİÇ, Necip Emir (2013). *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*, (Çeviren: İklil Kurban), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ÖNER, Mustafa (2015). *Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ÖZŞAHİN, Murat (2017) *Başkurt Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- PEKARSKİY, Edouard K. (1925). *Slovar' Yakutskogo Yazıka III*, Leningrad: Akademii Nauk Soyuza Sovetskix Sotsialističeskih Respublik.

- RACHMATI, G. R. (1930). Zur Heilkunde der Uiguren, Sitzungsberichte der Preußischen Akademie der Wissenschaften, Berlin.
- RACHMATI, G. R. (1936). *Türkische Turfan-Texte VII*, Verlag der Akademie der Wissenschaften, Berlin.
- RÄSÄNEN, Martti (1969). *Versuch Eines Etymologischen Wörterbuchs Der Türksprachen*, Helsinki.
- REDHOUSE, Sir James. W. (1890). *A Turkish and English Lexicon*, İstanbul.
- SUBRAKOVVOY, O. V. (2006). *Hakassko-Russkiy slovar' – Hakas-Oris Söstik*, Nauka, Novosibirsk.
- Şemseddin Sami (2010). *Kamus-ı Türkî*, (Hazırlayan: Paşa Yavuzarslan) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ŞİRİN, Hatice (2019). “*Türkçede Yoğurt*”, Türk Dili Dergisi, CXVII (811), 4-15.
- TEKİN, Şinasi (2019). *Uygurca Metinler II Maytrisimit*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TEKİN, Talat (1994). “*Notes on Old Turkic Word Formation*”, Central Asiatic Journal, c. 38/2, 244-281.
- TENİŞEV, Edhem Rahimoviç (1968). *Tuvinskko-Russkiy Slovar, İzdatel'stvo "Sov'yetskaya Entsiklopediya"*, Moskva.
- TIETZE, Andreas. (2019). *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati*, (Editör: Nurettin Demir ve Emine Yılmaz) Ankara: Türkiye Bilimler akademisi.
- TOPARLI, Recep., VURAL, Hanifi ve KARAATLI, Recep (2007). *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü, (2. Baskı)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları,
- Türk Dil Kurumu (TDK) (2009a). *Tarama Sözlüğü, C: VI, (3. Baskı)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (TDK) (2009b). *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, C: VI, (3. Baskı)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ÜNLÜ, Suat (2013). *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*, Konya: Eğitim Yayınevi.
- YUDAHIN, K. K. (2011). *Kırgız Sözlüğü*, Birleştirilmiş 1. Baskı, (Çeviren. Abdullah Taymas), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- YUSUPOVA, Nasiba (2018). *Türkçe-Özbekçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

İnternet Kaynakları

Türk Dil Kurumu, <<https://sozluk.gov.tr/>>, (ET: 03.09.2019)

Kubbealti Lugati, <<http://www.lugatim.com/>>, (ET: 18.11.2019)

Kısaltmalar:

Alt.: Altay Türkçesi

Az.: Azerbaycan Türkçesi

Başk.: Başkurt Türkçesi

Çuv.: Çuvaş Türkçesi

EAT: Eski Anadolu Türkçesi

ET: Eski Türkçe

Gag.: Gagavuz Türkçesi

Hak.: Hakas Türkçesi

KarBal.: Karaçay-Balkar Türkçesi

Karah.: Karahanlı Türkçesi

Kaz.: Kazak Türkçesi

KazTat.: Kazan Tatar Türkçesi

Kıp.: (Tarihî) Kıpçak Türkçesi

Kır.: Kırgız Türkçesi

KırTat.: Kırım Tatar Türkçesi

Nog.: Nogay Türkçesi

Özb. ağız.: Özbek Türkçesi ağızları

Özb.: Özbek Türkçesi

SYug.: Sarı Yugur Türkçesi

Tuv.: Tuva Türkçesi

Tür. ağız.: Türkiye Türkçesi ağızları

Tür.: Türkiye Türkçesi

Türk.: Türkmen

Uyg.: (Eski) Uygur Türkçesi

Yak.: Yakut Türkçesi

YUyg.: Yeni Uygur Türkçesi